

Záró tanulmány

Hazagondozás – érdekellentétek és érdekegyezések

A gyermekjóléti szolgálatok és a gyermekvédelmi szakszolgálatok nézőpontjából

2009. április – 2010. május

készítette: Both Éva

Tartalomjegyzék:

- I. Bevezetés**
- II. Problémafelvetés**
- III. Szempontok, munkamód**
- IV. A munkacsoport megállapításai**
- V. Összefoglalás - tervek**

I. Bevezetés

Az „Együttműködés a gyermekvédelemben” program

A gyermekvédelmi rendszer működésének legfőbb előírása, hogy a gondozásra szoruló gyermekek és fiatalok legjobb érdekének minden mást megelőző érvényesítése teljesüljön a rendszer mindennapi működésében. A gyermekvédelem sajátossága ugyanakkor, hogy igen sokféle intézmény és szolgáltatás sokféle képzettségű és szakmájú munkatársa dolgozik benne együtt a szolgáltatást igénybevevő gyerekekkel, fiatalokkal és családjaikkal. Csak a szereplők összehangolt együttes tevékenysége eredményezhet jó minőségű ellátást, az együttműködés tehát a feltétele az eredményeknek. Amennyiben a gyermekekkel foglalkozó szakemberek között jelentős szemléletbeli különbségek vannak, netán széthúzás tapasztalható, igen nagy a valószínűsége annak, hogy sérülnek a gyermekek jogai. Az információk átadásának elégtelensége, a szolgáltatások kapcsolódási pontjainak elcsúszása, a tisztázatlan tevékenységek szintén az igénybevevők (gyermekek, fiatalok és hozzátartozói) jogainak és érdekeinek megsértésével járnak. Miközben az 1997-ben elfogadott Gyermekvédelmi Törvény a gyermekvédelemben dolgozó szakemberek számára **együttműködési kötelezettséget** ír elő, a szakemberek napi gyakorlatukban folyamatosan szembesülnek az együttműködés előbb említett nehézségeivel, ami egyaránt adódik abból, hogy az együttműködés kultúrája a közszolgálatokban általában fejletlen, valamint abból, hogy a gyermekvédelmi rendszer súlyos érdekütközésektől terhelt rendszer, amit ráadásul a kedvezőtlen külső működési feltételek tovább súlyosbítanak. Ezek a körülmények kiemelkedő jelentőséget kölcsönöznek minden olyan kezdeményezésnek, amelyek a gyermekvédelem szereplőinek hatékony együttműködésére követhető gyakorlati példát mutatnak. A Fővárosi Tegyesz országos hatáskörű módszertani gyermekvédelmi szakszolgálatként 2009 tavaszán indította el **„Együttműködés a gyermekvédelemben”** című programját. A program **fő célja ráirányítani a figyelmet** a gyermekvédelemben tapasztalható együttműködés nehézségeire, akadályaira valamint a megoldási lehetőségekre. A program keretében zajló munka tapasztalata értékes szakmai információt nyújt minden hazai gyermekvédelmi szakember számára. Kulcsfontosságúnak tartjuk, hogy a Fővárosi Tegyesz, mint Módszertani Tegyesz a szakmai együttműködési fórumok kezdeményezéseinek élére álljon, ismereteinek birtokában tegyen meg mindent az egységes szakmai szemlélet kialakítása érdekében. Ezért kezdeményezzük rendszeres időközönként találkozókat szervezését, ahol a gyermekvédelem képviselői időről időre megvitathatják a legfontosabb szakmai problémákat, meghatározhatják együttműködésük szempontjait.

E megközelítés szellemében az „Együttműködés a gyermekvédelemben” program keretében **négy munkacsoport** is megkezdte munkáját 2009 tavaszán. A közös munkában a **módszertani gyermekjóléti szolgálatok**, valamint a **területi gyermekvédelmi szakszolgálatok munkatársai** vettek részt.

A szakmai és módszertani ismeretátadás és koordináció az alábbi témákra fókuszál:

1. **„Az átmeneti nevelésbevitel kérdései”**
2. **„"Megkészt" bekerülés”**
3. **„Bekerülési okok – egységes szempontrendszer”**
4. **„Hazagondozás – érdekellentétek és érdekegyezések”**

A munkacsoportokban a szakemberek kisebb csoportokban együtt gondolhatják át a gyermekvédelmi alap- és szakellátás együttműködésének alapelveit, áttekinthetik a problémás kérdéseket, egységes eljárási rendet dolgozhatnak ki, illetve követendő szakmai alapelveket állíthatnak fel.

Az „Együttműködés a gyermekvédelemben” program és a keretében működő négy munkacsoport a módszertani feladatellátás első évében a gyermekvédelmi alap- és szakellátás kulcsintézményeit – a módszertani gyermekjóléti szolgálatokat valamint a területi gyermekvédelmi szakszolgálatokat - érte el. Az első év lezárásaként a Fővárosi Módszertani Tegyesz és a Pest megyei Tegyeszi által közösen 2010. május 6-7-én rendezett **Országos Gyermekvédelmi Konferencián** a gyermekvédelemben dolgozók legszélesebb köre számára bemutattuk a program és a munkacsoportok eredményeit. Ezt követően szeretnénk az alap- és szakellátás további intézményeinek (módszertani gyermekotthonok) munkatársait valamint a gyermekvédelmi hatósági munkát végző szakembereket is bevonni a programba. Fontos, hogy a munkacsoportokban az adott szakmai téma feldolgozása kapcsán a résztvevők számára mód nyílik csoportos formában „gyakorolni” is az együttműködést, ezáltal a gyermekvédelemben dolgozó különböző szakemberek nézőpontjait, illetve a különböző intézmények munkatársainak szempontjait összevetve lehet a jövőben is közös elgondolásokat kialakítani az egyes témakörökben.

A továbbiakban a **„Hazagondozás – érdekellentétek és érdekegyezések” munkacsoport** első évének működését mutatjuk be.

A munkacsoport problémafelvetését 2009 tavaszán a következő szakemberekből álló előmunkacsoport készítette el:

Both Éva - Fővárosi Tegyesz

Szügyi János - Csongrád Megyei Területi Gyermekvédelmi Szakszolgálat és Gyermekotthonok Igazgatósága

Zombai Ágnes és Megyesiné Vida Andrea - Tatabányai Többcélú Kistérségi Társulás Egyesített Szociális Intézmények Családsegítő Szolgálat és Megyei Módszertani Gyermekjóléti Központ

Szilágyiné Váradi Edit és Vajda Attila - Békés Megyei Szociális, Gyermekvédelmi, Rehabilitációs és Módszertani Központ

Péter Szilvia és Kovács Andrásné - Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Gyermekvédelmi Központja

Farkasné Soltész Erzsébet - Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Tegyesz

2010 őszén alakult meg a munkacsoport és az év folyamán változó létszámban, átlagosan 15 fő részvételével tartottuk az üléseket havi rendszerességgel a Fővárosi Tegyeszben.

A munkacsoport résztvevői:

Kránitzné Réthy Anna - Pálos Károly Családsegítő és Gyermekjóléti Szolgálat

László Gyöngyi és Ferenczi Tamás - Szentesi Családsegítő Központ Módszertani Gyermekjóléti Szolgálat

Mátyási Borbála - Fióka Gyermek- és Ifjúságjóléti Központ

Sebestyén Zsófia - Sopron Módszertani Gyermekjóléti Központ

Zombai Ágnes - Tatabányai Többcélú Kistérségi Társulás Egyesített Szociális Intézmények Családsegítő Szolgálat és Megyei Módszertani Gyermekjóléti Központ

Borbély Péter - Kapocs Segítő Szolgálat

Kovács Márta – Szolnok Módszertani Gyermekjóléti Központ

Dörnyei Balázs – Veszprémi Módszertani Gyermekjóléti Központ

Sótér Szilvia - Csibész GYEJO

Major Zsolt Balázs - PM TEGYESZI

Hurtony Mónika – Baranya Megyei Gyermekvédelmi Központ

Tóthné Nagy Irén - Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Gyermekvédelmi Központja

Oláh Emese és Dr. Molnár Attila - B-A-Z Megyei Gyermekvédelmi Központ

Szügyi János - Csongrád Megyei Területi Gyermekvédelmi Szakszolgálat és Gyermekotthonok Igazgatósága

Szilágyiné Váradi Edit, Kézi Zoltánné és Vajda Attila - Békés Megyei Szociális, Gyermekvédelmi, Rehabilitációs és Módszertani Központ

Pásztorné Szőke Judit, Vasi Dóra és Kovács Krisztina - Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Tegyesz

dr. Orbánné Szerecz Veronika - Somogy Megyei Gyermekvédelmi Központ

Szociálpolitikai és Munkaügyi Intézetet több munkatárs is (Hajnal Renáta, Gazdagné Bozsó Ilona, Mihály Tamás Katalin) képviselte az év folyamán.

II. Problémafelvetés

2009 tavaszán kialakított problémafelvetés, amely tartalmazza, hogy a munkacsoport milyen szempontok alapján, milyen kérdések mentén kíván a hazagondozás témakörével foglalkozni az első év folyamán.

A Gyermekvédelmi Törvény által preferált:

- ha az alapellátásban nem segíthető tovább a család
- a gyermekek a lehető legrövidebb ideig legyenek szakellátásban
- családias elhelyezés formájában
- megtervezett módon – egyéni elhelyezési terv
- felülvizsgálva – a bekerülési okok fennállását

2007-es hivatalos statisztikai adatok szerint **az összes szakellátásban lévő kiskorú** (2007-ben: 17 045) **9%-a** (1572 fő) **került haza**. Azoknak a gyerekeknek, akiknek megszűnt a gyermekvédelmi gondoskodása, 47%-a az, aki saját családjába került vissza – akik nagykorúságukkal hagyták el a szakellátás rendszerét aránya 35% országosan. Természetesen megyénként eltérő a helyzet, de az arányok nagyjából ilyenek.

Fontos még kiemelnünk azt az adatunkat is, amely szerint **a hazakerültek között is túlnyomó többségben vannak az ideiglenes hatályú beutalásból hazakerültek**, mint az átmeneti nevelésből hazakerültek.

A téma kiemelt jelentőségét **a törvényben foglalt preferenciák és a statisztikai adatok, gyakorlati tapasztalatok** közti diszkrépancia adja.

Mi lehet az oka ennek?

Az előmunkacsoport a következő kérdések megvitatását, vizsgálatát tartotta fontosnak:

1. **A hazagondozás meghatározása** – alapvetésünk, hogy a gyermekvédelmi szakellátásból 18 éves kora előtt vérszerinti családjába hazakerült gyermekek vonatkozásában gondolkodunk hazagondozásról – már a bekerülés pillanatától

2. Kik a hazagondozásban érintett szereplők?

- gyerekek
- vérszerinti család
- gyermekjóléti szolgálat
- gyermekvédelmi szakszolgálat – gyámi tanácsadó, nevelőszülői tanácsadó
- egyéb szakemberek (iskolai, egészségügyi stb.)
- gyámhivatal
- gondozási helyek:
 - o gyermekotthon
 - befogadó otthon
 - gyermekotthon, lakásotthon
 - különleges gyermekotthon
 - o nevelőszülő
 - civil, szakszolgálat által fenntartott

„...a kapcsolattartás ütközik nehézségekbe, amikor a nevelőszülő együttműködési készségének hiányában nem, vagy csak rendszertelenül valósul meg a szülő-gyermek – testvérek találkozása. Természetesen részünkről (Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei Tegyesz) ez a kezelhetőbb probléma, mivel a megyében működő közel 700 nevelőszülőnél a gyermekek 2/3 –a nevelkedik és az ilyen jellegű hiányosságokat folyamatosan szűrik a nevelőszülő tanácsadók és a gyámi-gondozói tanácsadók.”(Farkasné Soltész Erzsébet)

Néhány adatot áttekintve, úgy tűnik, a hazagondozás vonatkozásában (is) igen meghatározó a gondozási hely. Idekapcsolódik a befogadó otthonok szerepe a hazagondozásban: 2008-ban (mint egyébként minden évben) például a fővárosban a hazakerült gyerekek többsége a Fővárosi Tegyesz befogadó otthonaiból került haza még az ideiglenes hatályú beutalás időtartama alatt (Békés Zoltán elemzése).

3. Kiknek az érdekei játszanak szerepet, avagy milyen érdekek működnek a hazagondozásban?

- mi a gyermek érdeke
- mi a szereplők érdeke
 - a. a gyermek érdekével ellentétes érdekek
 - b. a gyermek érdekével egybevágó érdekek

4. Milyen tényezők befolyásolják a hazagondozás eredményességét?

- a. a bekerüléstől a szakellátásban eltöltött idő
- b. a gyermekek életkora
- c. működési feltételek – tárgyi-személyi
- d. „emberi tényezők” – képzési, szemléletbeli különbségek

- e. kapcsolattartás – érzelmi oldal, kötődés, szülő-gyermek kapcsolat elősegítése – bekerülés utáni kapcsolattartás-szabályozási gyakorlat - a gyermekjóléti véleményének perifériára szorulása pl. a gondozási hely kiválasztásában, ami pedig a kapcsolattartás megvalósulásában kulcsszerepet játszik
- f. családgondozás - Mi történik a szakellátásban töltött időben a családdal? Ki gondozza a családot? (pl. gyermekjólétiben ugyanaz-e a családgondozó, aki a bekerülés előtt volt?)

5. GYEJO – TEGYESZ- együttműködésének konkrét formái, gyakorlata

Az előmunkacsoport vélekedése, miszerint „az alapellátás számára legfontosabb téma kell legyen a hazagondozás”, hogyan valósul(hat) meg az együttműködésekben?

- a gyermekjóléti családgondozójának együttműködési gyakorlata a szakellátás munkatársaival – jó gyakorlatok gyűjtése
- a gyermekjóléti családgondozójának és a gondozási hely családgondozójának együttműködési kérdései - a két családgondozó együttműködésének konkrét gyakorlatai – jó gyakorlatok – közös családlátogatások, helyes-e, mi az előnye, mi a hátránya stb. – gyermekotthonok – módszertani gyermekotthonok bevonása a munkacsoportba

6. A hazagondozás akadályai

- a. személyi, szemléletbeli akadályok
- b. rendszer akadályok

Az előmunkacsoport felvetésében folyamatosan jelen volt, hogy a Gyermekvédelmi Törvény alapelveinek megvalósítása, megvalósulása (pl. beutalásra csak akkor kerüljön sor, ha az alapellátásban nem segíthető tovább a család, a gyermekek a lehető legrövidebb időt töltsék a szakellátásban és megtervezetten kerüljön sor gondozásukra, preferálva a vérszerinti családba való hazagondozást) számos akadályba ütközik. A gyakorlatban dolgozó szakemberek sok-sok akár konkrét eseteket is sorolva mutatják be az ellenható tényezőket, amelyek szemléletbeli, személyi elégtelenségekre valamint rendszerbeli akadályokra oszthatók alapvetően. Fontos ezeknek az akadályoknak az azonosítása, körülírása és elkülönítése egymástól, valamint attól a körtől/szinttől is, amelyben meghatározható lenne a „hazagondozás hogyanjának” szakmai-módszertani tartalma (protokollok kidolgozása, a kapcsolódási pontok és módozatok kimunkálása; az együttműködés területeinek és a kompetenciahatároknak a meghatározása stb.). A műhelymunka során a címünkben szereplő érdekellentétek-érdekegyezések azonosítása (mint szemléletbeli, személyi és mint rendszerbeli akadályok) után lehet cél az ez utóbbi szinten való munkálkodás.

III. Szempontok, munkamód

A problémafelvetés alapján 2009 őszén a munkacsoport a következő szempontok megvitatását tervezte az első év folyamán:

Szempontok

- 1) Hazagondozás meghatározása
- 2) Szereplők és érdekeik számbavétele
- 3) Eredményességet befolyásoló tényezők
- 4) GYEJO – TEGYESZ- együttműködésének konkrét formái, gyakorlata
- 5) A hazagondozás akadályai

A munkacsoport üléseken e szempontok alapján folyt az együttgondolkodás. A munkacsoport megállapodott abban, hogy a fenti szempontok alapján adott témában egy-egy szakember az egyes ülésekre **vitaindítóval** készül. A vitaindító révén kerül megfogalmazásra közösen, hogy a munkacsoport a „hazagondozás” témáján belül mit tart fókuszban, milyen további kérdéseket tervez bevonni és megvizsgálni, milyen következtetéseket, ajánlásokat tesz.

Előadók és a vitaindítók témái a munkacsoport ülésein:

Tóthné Nagy Irén (Bács-Kiskun megyei szakszolgálat) és **Szügyi János** (Csongrád megyei szakszolgálat): „A gyermek érdeke és a hazagondozás”.

Békés Zoltán (Fővárosi Tegyesz) – meghívott szakértőként: 2008-ban a fővárosi szakellátásból hazakerült gyerekek adatai

Major Zsolt Balázs (Pest megyei Tegyeszi): A szakellátásban lévők kapcsolattartásáról - Pappné Zomi Tímea: Gyökerek vagy biztonság? című szakdolgozata alapján

Pásztorné Szőke Judit, Kovács Krisztina, Vasi Dóra (Szabolcs megyei Tegyesz): A kapcsolattartás szabályozási gyakorlata - „Macis lapokon” milyen érdekek jelennek meg?

Tóthné Nagy Irén (Bács-Kiskun megyei Tegyesz): Gondozási hely kiválasztásánál működő érdekek

Roth Gyuláné (Sopron Módszertani gyermekjóléti Központ): A szakellátásban lévő gyerekek családgondozása a gyermekjóléti szolgálatoknál – a Mogyesz idevágó kutatási eredményei alapján

Kovács Márta (Szolnoki Gyermekjóléti Központ): Gyermek nélküli családgondozás

Gúr Péter Attila és Lasztócziné Szomoru Mónika (Miskolc Módszertani Gyermekjóléti Szolgálat): Az együttműködésnek helyi gyakorlata - „Jó gyakorlatok” a gyermekjóléti alapellátás és a gyermekvédelmi szakellátás szakemberei közötti együttműködésben Borsod-Abaúj-Zemplén megyében – a szerzők írásban bocsátották rendelkezésre a munkacsoport számára

Hurtony Mónika (Baranya Megyei Gyermekvédelmi Központ): Módszertani ajánlás az elhelyezési értekezletekkel kapcsolatosan 2008

Oláh Emese (BAZ megyei Tegyesz): Nevelőszülői érdekek a hazagondozás vonatkozásában

Troszt Éva (Somogy megyei Tegyesz): „Karöltve” – Együttműködés helyi gyakorlata - Szocionet nyitókonferencián elhangzott előadás – az előadó írásban bocsátotta rendelkezésre a munkacsoport számára

Zombai Ágnes (Tatabánya Módszertani Gyermekjóléti Központ): A Hazagondozás munkacsoportban összegyűjtött szakmai anyagok rendszerezése

IV. A munkacsoport megállapításai

A közös gondolkodás során az egyes szempontok szerint a munkacsoport megállapításai a következők:

1) Hazagondozás meghatározása

A hazagondozás alatt egy tervezett folyamatot értünk, amelynek során a gyermekjóléti szolgálat valamint a szakszolgálat munkatársai más érintett szakemberekkel együttműködve azonos szemlélettel segítik a gyerek hazajutását a vérszerinti családjába. Folyamatról van szó, a gyerek érdekében végzett családgondozásról, családsegítésről, amelynek során az alapellátás a folyamat egy pontján a szakellátás szolgáltatásait „veszi” igénybe a gyerek legjobb érdeke szerint, átmeneti időre, a gyereket kiemelve – gyámhivatali beutalás szerint - a családjából. A szakellátásban, ha a gyermek legjobb érdeke rövid vagy hosszútávon a visszakерülés, akkor a szakellátásba kerülés pillanatától már a szakemberek együttműködése a hazagondozást kell szolgálja.

A hangsúly az azonos szemléleten, a folyamaton, a gyermek legjobb érdekének azonosításán van.

Különbséget kell tenni

- **a hazakerülés és a hazagondozás között** – nem minden szakellátásból való hazakerülés háttérében áll a fenti értelemben vett hazagondozás. A munkacsoport szerint nem tekinthető hazagondozásnak a „megkészt” beutalás révén nagykaszasz korban bekerült, majd a szakellátásból szökés révén otthon lévő gyermek beutalásának megszüntetése. Hasonlóképpen vélekedünk annak a hazakerülésnek a háttéréről, amelyet a fővárosi adatok mutatnak a hazakerültek között 14-18 éves lányok kirívóan magas arányáról– további vizsgálódást igényel annak eldöntése, hogy milyen előzményekkel történt a hazakerülés – van-e szó hazagondozásról vagy valami egészen más érdekek mentén történik ezeknek a lányoknak a szakellátásból való hazakerülése
- **az ideiglenes hatályú beutalásból valamint az átmeneti nevelésből hazakerült gyerekek esetei között** – mindkettő hazagondozási folyamatként történhet, de a szakemberek közti együttműködés hogyanja jelentős eltéréseket mutat. Más a dinamikája a család és a gyerek szempontjából is a hazagondozási tevékenységnek e két gondozási formában.

2.) Szereplők és érdekeik számbavétele

Gyerek érdekek, szülő érdekek - érdekérvényesítő pozíciók – gondozási helyek érdekeinek azonosítása kapcsán a munkacsoport hipotézisei a következők:

A nevelőszülői családból a gyerekek hazakerülése nehezített, ennek okai:

- Az átmeneti nevelésbevitellel egyidejűleg eleve nevelőszülői családba helyeződnek a huzamosabb ideig tartó elhelyezést kívánó gyerekek
- A nevelőszülői családba helyezéssel egyben a gyerekek vérszerinti kapcsolattartása, annak rendszeressége kerül veszélybe

Az ideiglenes hatállyal beutalt gyerekek hazagondozása is nehezebb a nevelőszülői családokból, mint a befogadó otthonokból.

A nevelőszülői érdekek megvitatásakor felvetődött néhány gondolat:

- megélhetés, anyagi haszonszerzés, munkaviszony mint érdek

- a hosszú ideig tartó gondoskodás egy gyerekről előnyösebb, hiszen már beszokott a családba, jól ismerik őt ott
- a nevelőszülőt alkalmazó hálózat – működtető felelőssége – nevelőszülői alkalmasság megállapításánál
- a nevelőszülővé válás folyamatában milyen érdekek jelennek meg – „jó benyomás keltés”
- érdekérvényesítő képesség sokkal jobb, mint a vérszerinti szülőké (Oláh Emese vizsgálatában minden dimenzióban - iskolázottság, munkahely, lakásviszonyok, jövedelem - lényegesen hátrányosabb helyzetűek a vérszerinti szülők – életkor tekintetében is jelentős a különbség: a vérszerinti szülők 10-15 évvel fiatalabbak a nevelőszülőknél)

A gondozási hely kiválasztásnál beazonosítható érdekek:

- rendszer érdek: olcsóság – nevelőszülői elhelyezés olcsóbb – intézménybezárások
- intézményi érdek – a Tegyesz hálózatába tartozó gondozási helyekre inkább kerülnek gyerekek a fenntartó nyomására
- gyerek érdek – a szolgáltatások hozzáférhetősége, fejlesztési lehetőségek, korábbi iskola, kapcsolatok fenntartásának érdekét felülírja a rendszer és intézményi érdek
- szülői érdek – kapcsolattartás lehetősége a gondozási hely távolsága miatt nehezített

3.) Eredményességet befolyásoló tényezők

- **a bekerüléstől a szakellátásban eltöltött idő**

átmeneti nevelésből a gyerekek a 3. év után csak nagyon kicsi eséllyel kerülnek haza (az összes hazakerülés kb. 15%)

- **a gyermekek életkora**

- **működési feltételek** – tárgyi-személyi – A hazakerülési adatok összefüggésben vannak a megyei, helyi sajátosságokkal: ahol inkább nevelőszülői családokban élnek gyerekek, ott alacsonyabbak a hazakerülési adatok

- „**emberi tényezők**” – képzési, szemléletbeli különbsége
- **kapcsolattartás** – érzelmi oldal, kötődés, szülő-gyermek kapcsolat elősegítése
– bekerülés utáni kapcsolattartás-szabályozási gyakorlat

„Meggyőző bizonyítékok támasztják alá, hogy amennyiben a kapcsolattartás nem valósul meg a családot helyettesítő ellátás első hónapjaiban, ott a családba történő visszahelyezés sokkal rosszabb esélyű. Ezért a Bizottság aggodalmát fejezte ki minden olyan esetben, ahol az országok nehézségeket állítanak a kapcsolattartás elé, például a gyermek jó viselkedésétől teszik azt függővé. (...)

Az Egyezményben részes államok tiszteletben tartják a mindkét szülőjétől vagy ezek egyikétől külön élő gyermeknek azt a jogát, hogy személyes kapcsolatot és közvetlen érintkezést tarthasson fenn mindkét szülőjével, kivéve, ha ez a gyermek legfőbb érdekével ellenkezik.” (Egyezmény a Gyermeki Jogokról in: Kézikönyv a gyermekjogi egyezmény alkalmazásához Család, Gyermek, Ifjúság Egyesület 2009.)

A Hazagondozás munkacsoport számára a hazagondozást befolyásoló tényezők, a kapcsolattartás szempontjából releváns Pappné Zomi Tímea: Gyökerek vagy biztonság? A gyermekvédelmi gondoskodásban élő gyermekek családképe és megküzdése a vérszerinti családdal való kapcsolattartás gyakoriságának függvényében című dolgozata. Felhívja a figyelmet arra, hogy a kapcsolattartás rendszeressége erősen kihat a gyermek személyiségfejlődésére, befolyásolja a gyerek-szülő kapcsolatot, ezáltal pedig a hazagondozás esélyét, sikerességét jelentősen meghatározza.

„A gyermekvédelmi rendszerben élő gyermekek számára a vérszerinti családdal való kapcsolat támogatása a szakemberek kezében egy eszköz lehet a stressz kezelésére. A szüleikkel rendszertelenül kapcsolatot tartó gyermekeknek a szülői érzelmi elérhetetlenséggel való találkozás, a kapcsolat nélküli gyermekeknek pedig a származásuk szégyene, titka komoly distresszt okozhat, ez akadályozhatja a későbbi krízisekkel való sikeres megküzdést. A szülőkhöz való bizonytalan kötődés esetében azonban a testvéreket erősebb kötelékek kapcsolhatják egymáshoz, a testvérkapcsolatoknak kötődéspótló funkciója lehet.”(GYEVEPSZI Szakmai Nap 2009. november 27. absztrakt).

A gyermek érdekével ellentétes:

- a szülővel való rendszertelen kapcsolattartás, mert érzelmi kiegyensúlyozatlansághoz, magatartási problémákhoz vezet
- az átmeneti nevelés elhúzódása, mert fokozhatja a gyermek bizonytalanság és bizalmatlanság érzetét.

- **családgondozás** - Mi történik a szakellátásban töltött időben a családdal? Módszertani Gyermekjóléti Szolgálatok Országos Egyesülete (www. mogyesz.hu) idevágó kutatási eredményei alapján hangsúlyozott megállapítások, problémák:
- A gyermekjóléti szolgálatok által gondozott gyerekek mintegy 10%-át teszik ki az átmeneti nevelt gyerekek.
- A gyermekjóléti szolgálatok családgondozói számára prioritást jelentenek a családjukban élő gondozott gyerekek a szakellátásban élő gyermekekhez képest
- A „gyerek nélküli családgondozás” hogyanja a gyermekjóléti szolgálatoknál, jó gyakorlatok gyűjtése
- A szakellátásba kerüléskor hogyan történjen/folytatódjon a családgondozás? – a családgondozó személye megváltozzon-e? Érvek és ellenérvek: egy családgondozóhoz tartozzon-e a gyermekjóléti szolgálatnál minden átmeneti nevelt gyerek?
- Mi történjen a beteg, gyermeknevelésre nem alkalmas, ám szakellátásban élő gyermekükkel rendszeresen kapcsolatot tartó szülők szülői felügyeleti jogával?
- Szakellátásban csecsemőjével együtt elhelyezett kiskorú leányanyák családgondozása kire irányuljon? Ki a kliens?
- Szökések kérdése: hogyan gondozható a szakellátásba beutalt, de tartósan engedély nélkül otthon tartózkodó gyermek és családja? Milyen lehetőségei vannak a gyermekjóléti szolgálatnak?

4.) GYEJO – TEGYESZ- együttműködésének konkrét formái, gyakorlata

A munkacsoport üléseken elhangzottak összegzése:

- Részletes, apró feladatokra lebontott egyéni gondozási terv alapján történő segítség
- TEGYESZ családgondozóval való együttműködés - közös családlátogatások hogyanja
- családgondozó és gondozóhely közti kapcsolattartás azonos szakmai elvek alapján
- Időszakos kapcsolattartás felügyelete, segítése
- szükség esetén anyagi támogatás, helyszín biztosítás a kapcsolattartáshoz
- egy családgondozó foglalkozik valamennyi átmeneti neveltekkel

- Bevált együttműködési formák:
 - *Szakmai kerekasztal* (4 alkalom) a TEGYESZ, gyámhivatal, megyei gyermekjóléti szolgálatok képviselői, módszertanosok, kerekasztal vezetők. Cél: egymás munkafolyamatainak megismerése, modellkidolgozás. Eredmény: összehangoltabb, zökkenő mentesebb szakmai kapcsolatok
 - *Lépünk együtt c. szakmai továbbképzés* Cél: elméleti és gyakorlati ismeretek átadása, hatékonyabb együttműködési formák kialakítása a gyermekjóléti alapellátás és a gyermekvédelmi szakellátás között. Módszer: előadás, majd ezt követően műhelybeszélgetés formájában történő témafeldolgozás.

Témák:

- együttműködés alapjainak törvényi keretei, illetve a folyamatok szabályozása, amelyekben az együttműködés megvalósul
- a gyermekjóléti szolgáltatás feladata a családjából kiemelt gyermek visszahelyezése érdekében. A gyámhivatallal, a gyermekvédelmi szakellátással és a Tegyeszsel való együttműködés formái. A gyermeki jogok megszületésének történeti háttere, az alapvető gyermeki jogok, illetve a gyermeki jogok védelme érdekében létrehozott jogvédő tevékenység
- gyermekvédelmi szakellátás feladatai a családjából kiemelt gyermek visszahelyezése érdekében. Ezen belül a gyermekvédelmi szakellátás rendszere, annak működése, illetve kapcsolódási pontjai a gyermekjóléti alapellátáshoz.
- a területi gyermekvédelmi szakszolgálatok helye és szerepe a gyermekvédelmi rendszerben.
- az átmeneti gondozás intézményeinek szakmai feladatai. A gyermekek átmeneti otthonának és a családok átmeneti otthonának elhelyezkedése a gyermekvédelmi rendszeren belül, történeti kialakulásuk.

5.) A hazagondozás akadályai

A munkacsoport az év folyamán folyamatosan fókuszban tartotta a problémafelvetésben kifejtett és az alcímben is megfogalmazott – érdekek, érdekellentétek-érdekegyezések - nézőpontot, vagyis a hazagondozás eredményességét, sikerességét, lehetőségeit befolyásoló, akadályozó tényezőket.

Alapvetőnek gondoljuk, hogy minden érintett szakembernek, intézménynek mindenképp a saját hazagondozási stratégiáját kellene meghatározni. Egyfajta önreflektivitást, őszinte szembenézést kíván meg, természetesen nem egyszerű ez – számos tényező, érdek, akadály azonosítása meglehetősen fájdalmas lehet illetve a feltárása akár súlyos bizonytalanságot is előidézhet. A hazagondozás stratégiájának kidolgozásakor érdemes meghatározni a következőket:

- **Erősségek**

Mi az, amit **jól, sőt nagyon jól** csinálunk a hazakerülés érdekében? Azaz: miben jó az adott szakember, intézmény és a gyermekvédelmi rendszer?

- **Gyengeségek**

Mi az, amit **nem túl jól**, esetleg kifejezetten **rosszul** csinálunk a hazakerülés érdekében? Miben gyenge az adott szakember, intézmény, a gyermekvédelmi rendszer?

- **Lehetőségek**

Látunk-e olyan **gyermekvédelmen kívüli** (szociál)politikai jellegű, gazdasági, társadalmi, technikai-technológiai természetű **lehetőségeket, a gyermekvédelem rendszerétől, intézményeitől független pozitív fejleményeket**, amelyeket fel kellene használni a működés eredményesebbé tétele, esetleg új utak és módok keresése érdekében?

- **Veszélyek**

Látunk-e olyan **a gyermekvédelmen kívülről jövő** (szociál)politikai jellegű, társadalmi, gazdasági, technikai -technológiai természetű **veszélyt, a gyermekvédelemtől és intézményeitől független negatív jelenséget**, amely az ott folyó munka eredményességét fenyegeti, esetleg megkérdőjelez bizonyos törekvéseket?

A fenti kérdésekre válaszolva összeáll egy lista, amit ki kell értékelni abból a szempontból, hogy milyen következményei vannak a stratégiára nézve, és a stratégia alkotásánál milyen területeket kell még feltárni.

A hazagondozással kapcsolatosan olyan stratégiát érdemes folytatni, amely az intézményrendszer együttműködésére fókuszál, és amelyben a tevékenységek a különböző intézményi érdekek és szempontok felett az erősségeket felhasználják, azért hogy a gyengeségek és veszélyek szem előtt tartásával a lehetőségek megvalósítására törekedjenek.

A Hazagondozás munkacsoport elgondolásait bemutató szekcióülésen ("Együttműködés a gyermekvédelemben" Országos Gyermekvédelmi Konferencia **A szakellátásból való hazakerülés, az együttműködés lehetőségei** szekció 2010. május 6-7.) elhangzottak alapján a következő kép rajzolódik ki:

Erősségként határozzák meg a szakemberek:

az elkötelezettséget, a terhelhetőséget, a csapatban dolgozni akarást

Gyengeség a szakemberek szintjén: a kiégés, az intézmény szintjén: a munka értékelésének hiánya, visszajelzések elégtelensége

Lehetőségek

A szakemberek általában igen kevés lehetőséget – vagyis az egyéntől, intézménytől, rendszertől független segítő tényezőt – tartanak számon – ez pedig lényeges, hiszen a lehetőségek erősítik a meglévő erősségeket. Idetartoznak a bevált szakmai munkaformák – esetkonferencia, szupervízió valamint az együttműködés kipróbált gyakorlatai.

Veszélyek

Itt érhetők tetten az érdek és érdekellentétek szövevényei – az is jellemző, hogy gyakran veszélyként azonosítjuk azokat a tényezőket is, amelyeknek befolyásolása rajtunk is múlik.

- finanszírozási kérdések – alap és szakellátás közti – helyi-állami
- elégtelen szociálpolitikai szolgáltatások a családok számára
- szociális ellátórendszer és a gyermekvédelmi rendszer közti kommunikáció hiánya
- gazdasági válság
- jogszabályi bizonytalanságok

V. Összefoglalás - tervek

A Hazagondozás munkacsoport legfőbb érdeme az, hogy a hazagondozással kapcsolatos tevékenységet az együttműködés aspektusából elemezte. A munkacsoportban a módszertani gyermekjóléti szolgálatok valamint a gyermekvédelmi szakszolgálatok munkatársai az első év folyamán fontos szakmai alapvetéseket fogalmaztak meg. A szakmai tapasztalatcserének tág teret biztosítottunk, hiszen a cél egymás elgondolásainak, a különböző szolgáltatást nyújtók észjárásának megismerése volt ebben a szakaszban.

A program második évében ezen túlmenően szükséges, hogy az eredményes együttműködés érdekében azonosítsuk és határozzuk meg az egyes szakterületek kompetenciáit, valamint tisztázzuk az egyes feladatköröket, határozzuk meg egyértelműen az ellenőrzési pontokat és módszereket kifejezetten a hazagondozási tevékenység szempontjából.

Megfogalmazódott, hogy a munkacsoport következő évi feladatai közé kerüljön be egy szakmai szabályozó kidolgozása, arról, hogy az elhelyezési értekezlet valamint az első felülvizsgálat közötti időszakban (szenzitív periódusnak tekintve az átmeneti nevelés ezen időszakát a hazakerülés szempontjából) a szakemberek az alap- és szakellátásban pontosan hogyan működnek együtt a hazagondozás érdekében. A munkacsoport fontosnak tartja, hogy a hazagondozás/hazagondozhatóság szempontjából folyamatos értékelés történjék, szakmai szempontból az esetkonferencia formát javasoljuk a folyamatba építeni. A protokoll kidolgozása során az optimumok meghatározására kell törekedni.

A munkacsoportba szeretnék bevonni gyámhivatali munkatársakat is, a közös gondolkodás új szempontjait javasoljuk:

- **Ideiglenes hatályú elhelyezés alatti kapcsolattartás szabályozása**
- **A hazagondozás feltételei hogyan teljesülnek a gyámhivatalok szerint?**
- **Felülvizsgálati tárgyalások eredményessége**
- **Utógondozók kijelölése**
- **A hazakerülés, mint eredménymutató – szakszolgálatoknál, gyermekjóléti szolgálatoknál, gyámhivataloknál?**

A munkacsoport munkamódjának tapasztalata szerint megfontolásra javasoljuk a módszertani gyermekjóléti szolgálatok és a gyermekvédelmi szakszolgálatok számára olyan szakmai továbbképzések akkreditálását és szervezését, amelyekben szakmai műhelymunkában a hazagondozásban érintett helyi szakemberek részére esetmegbeszélés lehetőségét biztosítják.